

فهرست

تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی ■ ■

۷	درس ۱	تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)
۱۰	درس ۴	سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)
۱۱	درس ۷	تاریخ ادبیات قرن چهاردهم (دوره معاصر و انقلاب اسلامی)
۱۶	درس ۱۰	سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی
۱۸	پرسش‌های چهارگزینه‌ای	

عروض و قافیه ■ ■

۳۳	درس ۲	پایه‌های آوایی ناهمسان
۴۲	درس ۵	اختیارات شاعری (۱): زبانی
۴۸	درس ۸	اختیارات شاعری (۲): وزنی
۵۱	درس ۱۱	وزن در شعر نیمایی
۵۵	پرسش‌های چهارگزینه‌ای	

آرایه‌های ادبی ■ ■

۷۶	درس ۳	مراعات نظیر، تلمیح و تضمین
۸۰	درس ۶	لف و نشر، تضاد و متناقض‌نما
۸۵	درس ۹	اغراق، ایهام و ایهام تناسب
۸۸	درس ۱۲	حسن تعلیل، حسن آمیزی و اسلوب معادله
۹۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای	

قرابت معنایی ■ ■

۱۱۶	درسنامه قرابت معنایی	
۱۲۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای	
۱۵۳	پاسخنامه	

در مصراع دوم آن هجای نهم با دهم و سیزدهم با چهاردهم جابه‌جا شده‌اند؛ یعنی همان‌طور که گفتیم شاعر به جای (U -) از (U -) یا برعکس استفاده کرده است. در رکن سوم شاعر به جای «مفتعلن» «مفاعِلن» آورده که چون از اختیارات شاعری استفاده کرده، اشکالی در وزن به وجود نمی‌آورد و همچنان گوش‌نواز است.

جمع‌بندی

خلاصه‌ای از آنچه در این درس خوانده‌اید:

۱. بلند بودن هجای پایان مصراع
۲. آوردن فاعلاتن به جای فعلاتن
۳. ابدال ← آوردن یک هجای بلند به جای دو هجای کوتاه
۴. قلب ← جابه‌جا کردن یک هجای بلند و کوتاه که در مجاورت هم قرار گرفته‌اند ← (U -) به جای (U -) یا برعکس.

درس ۱۱ وزن در تنوع نیمایی

حتماً علی اسفندیاری (نیما یوشیج) را می‌شناسید و می‌دانید که ساختار شعر فارسی را متحول کرد. حالا که وزن عروضی را به‌خوبی یاد گرفته‌اید، می‌دانید که وزن عروضی یکی از ابعاد ساختار یک شعر است. نیما یک شکل جدید از وزن آفرید؛ تساوی و هجاهای بین دو مصراع را برداشت و به این ترتیب اصولاً بخش‌های شعر نیمایی با هم برابر نیستند و البته این کار چیزی هم از زیبایی موسیقایی شعر کم نکرد.

فراموش نکنید این کار نیما به این معنا نیست که شعر نو وزن عروضی ندارد؛ بلکه فقط به دلیل عدم تساوی مصراع‌ها، تعداد هجاهای آن‌ها برابر نیست. به شعر زیر توجه کنید.

سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت سرها در گریبان است

کسی سر برنیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را

نگه جز پیش پا را دید، نتواند

که ره تاریک و لغزان است.

سَن	لا	مَت	را	ن	می	خا	هَند	پا	سُخ	گُفت	سَر	ها	دَر	گَ	ری	با	نست
U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

ن	گه	جُز	پی	شِ	پا	را	دید	نَت	وا	نَد
U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

ک	رَه	تا	ری	گَ	لغ	زا	نست
U	-	-	U	-	-	-	U

مفاعیلن مفاعیلن

همان‌طور که در شعر بالا مشاهده کردید، این شعر با وزن‌واژه «مفاعیلن» سروده شده است؛ یعنی همه مصراع‌های آن به همین ترتیب با همین وزن‌واژه سروده شده‌اند و فقط تعداد استفاده از «مفاعیلن» در هر مصراع با مصراع دیگر متفاوت است.

چنانکه مشاهده کردید، یافتن وزن شعر نو بسیار ساده است، به‌خصوص برای شما که عروض سنتی را به‌خوبی آموخته‌اید. پس با تمرین زیر خود را بسنجید.

پ	یا	ءِی	مهر	باکتر	با	مَن
U	-	-	U	-	-	-

مفاعیلن مفاعیلن

پ	دی	دا	رَم	پ	یا	هر	شب
U	-	-	-	U	-	-	-

مفاعیلن مفاعیلن

دَ	رِکْز	تَن	ها	یِی	ی	تَن	ها	و	تا	ری	کِ	عُ	دا	ما	نند	دِ	لَم	تَن	گَسْت
U	-	-	-	/	-	-	-	U	-	-	U	-	-	-	-	U	-	-	-

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

نام گذار وزرها

هر یک از وزن‌هایی که تاکنون خواندید، در عروض سنتی با یک اسم مشخص و البته دشوار نامیده می‌شدند. در عروض جدید این نام‌گذاری‌ها کاربردی ندارند اما بهتر است برای شناخت بیشتر وزن‌های عروضی و همچنین رویارویی بهتر با سؤالات کنکور با برخی از آن‌ها به‌طور مختصر آشنا شوید: به بیت زیر توجه کنید:

«همچنان عاشق نباشد و بود صادق نباشد هر که درمان می‌پذیرد یا نصیحت می‌نوشد»

هم	ج	ناکِر	عا	شِق	نَ	با	سَد	وَر	بُ	وَد	صا	دِق	نَ	با	سَد
-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-
هر	کِ	دَر	ماکِر	می	پَ	ذی	زَد	یا	نَ	صی	حَت	می	نی	یو	سَد

پس از تقطیع هجایی آن، می‌بینیم که از چهاربار تکرار فاعلاتن به‌وجود آمده است. در نام‌گذاری وزن‌ها به وزن‌واژه «فاعلاتن» رمل می‌گویند. اگر خوب دقت کنید می‌بینید که وزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن» فقط وزن یک مصراع آن است و مصراع دیگر آن، دوباره از چهار «فاعلاتن» تشکیل شد که مجموعاً می‌شود هشت «فاعلاتن»؛ پس به آن می‌گوییم «مثن».

پس تا اینجا به این وزن، به خاطر «فاعلاتن» و «هشت تایی» بودن آن می‌گوییم: «رمل مثن».

هنوز یک قسمت دیگر از نام آن باقی مانده است:

اگر رکن آخر آن، «فاعلاتن ← U - -» باشد به آن «سالم» می‌گوییم (مانند بیتی که در مثال آوردیم) و اگر یک هجای آن حذف شده باشد و به این شکل درآمده باشد (=فاعلن ← U - -) به آن محذوف می‌گوییم؛ زیرا یک هجا از رکن آخر آن حذف شده است.

«ماهرویا، روی خوب از من متاب بی‌خطا کشتن چه می‌بینی صواب؟»

اگر بیت بالا را تقطیع هجایی کنیم، به وزن «فاعلاتن فاعلاتن فاعلن» می‌رسیم. قبلاً دانستیم که چون وزن آن از «فاعلاتن» تشکیل شده است، به آن «رمل» می‌گوییم. این وزن، برخلاف وزن قبل، سه‌رکنی است که اگر کل بیت را در نظر بگیریم، مجموعاً می‌شود شش رکن. پس به آن می‌گوییم مسدس. آخرین رکن آن به‌جای «فاعلاتن ← U - -»، «فاعلن ← U - -» است، پس دیگر «سالم» نیست؛ زیرا یک هجا از رکن آخر حذف شده و نام آن «محذوف» است؛ پس اسم کامل این وزن می‌شود: «رمل مسدس محذوف»

همان‌طور که به تکرار رکن «فاعلاتن»، رمل می‌گویند، تکرار رکن «مفاعیلن»، هزج نام دارد. با دانستن این نکته می‌توانید تمرین زیر را حل کنید.

??

محک بزنیم

نام وزن بیت‌های زیر را به دست آورید؟

۱. غلام آن سبک‌روحم که با من سر گران دارد
جوابش تلخ و پنداری شکر زیر زبان دارد

۲. نشاید گفتن آن کس را دلی هست
که ندهد بر چنین صورت دل از دست

یافته‌ها

اولین بیت از هشت‌بار تکرار «مفاعیلن» ایجاد شده است؛ به خاطر تکرار «مفاعیلن» به آن «هزج» می‌گوییم و به خاطر هشت‌بار تکرار شدن آن در یک بیت (چهاررکنی بودن وزن یک مصراع) به آن «مثن» می‌گوییم.

آخرین رکن آن نیز «مفاعیلن» است و هیچ هجایی از آن حذف نشده؛ پس «سالم» است. نام کامل بیت می‌شود: هزج مثن سالم وزن بیت دوم «مفاعیلن مفاعیلن فعولن» است. به خاطر تکرار «مفاعیلن»، «هزج» نام دارد. هر مصراع آن از سه رکن و مجموعاً کل بیت از شش رکن تشکیل شده؛ پس به آن «مسدس» می‌گوییم. آخرین هجای آن به‌جای «مفاعیلن ← U - -»، «فعولن ← U - -» است، یعنی یک هجای آن حذف شده، پس محذوف است. نام کامل بیت می‌شود: هزج مسدس محذوف

بیست‌ترها چهارگزینه‌ای درس ۱۱

۳۸۶. کدام یک از گزینه‌های زیر، تقطیع هجایی و ارکان وزن «مقارب مثنی محذوف» را به درستی نشان می‌دهد؟
 ۱. - U / - - U / - - U / - - U
 ۲. - - U / - - U / - - U / - - U
 ۳. - U - / - - U - / - - U - / - - U -
 ۴. - U - / - - U - / - - U - / - - U -
۳۸۷. علامت‌های هجایی «- U - - / - U - - / - U - - / - U - -» کدام وزن عروضی را نشان می‌دهد؟
 ۱. رمل مثنی سالم
 ۲. هزج مثنی سالم
 ۳. رجز مثنی سالم
 ۴. مقارب مثنی سالم
۳۸۸. کدام یک از گزینه‌های زیر، «هزج مسدس محذوف» را نشان می‌دهد؟
 ۱. فاعلاتن فاعلاتن فاعلن
 ۲. مفاعیلن مفاعیلن فعولن
 ۳. فعولن فعولن فعولن فعل
 ۴. مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
۳۸۹. در کدام گزینه، بیت‌های با وزن «رمل مثنی محذوف، هزج مثنی سالم، مقارب مثنی سالم، رجز مثنی سالم» به ترتیب آمده‌اند؟
 الف) مرا می‌بینی و هر دم زیادت می‌شود دردم / تو را می‌بینم و میلیم زیادت می‌شود هر دم
 ب) به سر بر شو این گنبد آنگون را / بهم بشکن این طبل خالی‌میان را
 پ) بی ماه مهرافروز خود تا بگذرانم روز خود / دامی به راهی می‌نهم مرغی به دامی می‌زنم
 ت) دل به رغبت می‌سپارد جان به چشم مست یار / گرچه هشیاران ندادند اختیار خود به کس
 ۱. الف، پ، ت، ب
 ۲. ت، الف، پ، ب
 ۳. ت، الف، ب، پ
 ۴. الف، پ، ب، ت
۳۹۰. کدام گزینه تقطیع هجایی و ارکان «رمل مثنی سالم» را به درستی نشان می‌دهد؟
 ۱. - - - U / - - - U / - - - U / - - - U
 ۲. - U - - / - U - - / - U - - / - U - -
 ۳. - - U / - - U / - - U / - - U
 ۴. - - U - / - - U - / - - U - / - - U -
۳۹۱. نام وزن بیت زیر در کدام گزینه به درستی آمده است؟
 «عهد و پیمان فلک را نیست چندان اعتبار / عهد با پیمانانه بندم شرط با ساغر کنم»
 ۱. رمل مثنی سالم
 ۲. رمل مثنی محذوف
 ۳. هزج مثنی سالم
 ۴. هزج مثنی محذوف
۳۹۲. نام وزن «فعولن فعولن فعولن فعل» در کدام گزینه به درستی آمده است؟
 ۱. مقارب مثنی محذوف
 ۲. هزج مثنی محذوف
 ۳. رجز مثنی محذوف
 ۴. رمل مثنی محذوف
۳۹۳. بیت زیر در کدام وزن سروده شده است؟
 «سلیمانای بیار انگشتی را / مطیع و بنده کن دیو و پری را»
 ۱. رمل مسدس محذوف
 ۲. رجز مثنی سالم
 ۳. مقارب مثنی سالم
 ۴. هزج مسدس محذوف
۳۹۴. ارکان و نام بیت زیر در کدام گزینه به درستی آمده است؟
 «بتی دارم که گرد گل ز سنبل سایه‌بان دارد / بهار عارضش خطی به خون ارغوان دارد»
 ۱. مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن فعولن / هزج مثنی محذوف
 ۲. مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن / هزج مثنی سالم
 ۳. فعولن فعولن فعولن فعل / مقارب مثنی محذوف
 ۴. فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن / رمل مثنی سالم
۳۹۵. کدام یک از ابیات زیر در وزن «مقارب مثنی سالم» سروده شده‌اند؟
 ۱. ای نسیم سحر آرامگه یار کجاست / منزل آن مه عاشق‌کش عیار کجاست
 ۲. هر کسی را دلربایی همجو ذره در هوایی / قیلۀ هر کس به جایی قیلۀ سعدی سرایت
 ۳. گفتم ای سلطان خوبان رحم کن بر این غریب / گفت در دنبال دل ره گم کند مسکین غریب
 ۴. نمی‌بینم از همدمان هیچ بر جای / دلم خون شد از غصه ساقی کجایی
۳۹۶. شاعر کدام یک از بیت‌های زیر را در وزن «رجز مثنی سالم» سروده است؟
 ۱. بیا ساقی آن می که حال آورد / کرامت فزاید کمال آورد
 ۲. نگار ختن را حیات چمن را / میان گلستان کشیدی که نوشت
 ۳. زان طره پرپیچ و خم سهل است اگر بینم ستم / از بند و زنجیرش چه غم هر کس که عیاری کند
 ۴. چنان بد که هر شب دو مرد جوان / چه کهنتر چه از تخمۀ پهلوان
۳۹۷. نام وزن بیت‌های زیر در کدام گزینه به ترتیب درست آمده است؟
 الف) خم زلف تو دام کفر و دین است / ز کارستان او یک شمه این است
 ب) دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما / چیست یاران طریقت بعد از این تدبیر ما
 پ) تو نیک و بد خود هم از خود بپرس / چرا بایدت دیگری محتسب
 ت) دل گفت حسن روی او وان نرگس جادوی او / وان سنبل ابروی او وان لعل شیرین ماجرا
 ۱. هزج - رمل - مقارب - رجز
 ۲. رمل - هزج - مقارب - رجز
 ۳. هزج - رمل - رجز - مقارب
 ۴. رمل - هزج - رجز - مقارب
۳۹۸. نام وزن عروضی کدام یک از بیت‌های زیر «رمل» نیست؟
 ۱. آن شکایت‌ها که دارم از تو هم پیش تو گویم / نی چه گویم چون ندارد قصۀ هجران نهایت
 ۲. روز وصل دستداران یاد باد / یاد باد آن روزگاران یاد باد
 ۳. آن شب قدری که گویند اهل خلوت امشب است / یا رب این تأثیر دولت در کدامین کوکب است؟
 ۴. مهمان شاهم هر شبی بر خوان احسان و وفا / مهمان صاحب‌دولتم که دولتش پاینده باد

گزینه ۴ ۳۸۵

کو	هز	د	رخت	گو	بی	مر	دی	م	با	ر	زست	
-	-	U	-	U	-	-	-	U	-	U	U	
پَر	ها	ی	گو	ن	گو	ز	د	چُن	جَن	گ	یا	پ
-	-	U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U
مفعول	فاعلان	مفاعیل	مفاعیل	فاعلان	مفاعیل	مفاعیل	فاعلان	مفاعیل	مفاعیل	فاعلان	مفاعیل	فاعلان

هجای هفتم در مصراع اول بنا به اختیار وزنی ابدال به دو هجای کوتاه تبدیل می‌شود.

گزینه ۱ ۳۸۶

متقارب مثنی محذوف ← فعلون فعلون فعلون فعل

گزینه ۳ ۳۸۷

این علامت‌های هجایی وزن «مستفعلن مستفعلن مستفعلن» را نشان می‌دهد.

گزینه ۲ ۳۸۸

هجج: مفاعیلن

گزینه ۳ ۳۸۹

(الف)

م	را	می	بی	نی	ئی	هر	دم	ز	یا	دت	می	ش	ود	در	دم
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
ت	را	می	بی	ن	م	می	لم	ز	یا	دت	می	ش	ود	هر	دم
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

(ب)

پ	سر	بر	ش	این	گن	ب	د	آب	گو	را
-	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U
پ	هم	بش	ک	نین	طب	ل	خا	لی	م	یا
-	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U
فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون

(پ)

بی	ما	ه	مه	رف	رو	ز	خُد	تا	بگ	د	را	نم	رو	ز	خُد
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
دا	می	پ	را	هی	می	ن	هم	مر	غی	پ	دا	می	می	ز	نم
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن	مستفعلن

(ت)

دل	پ	رغ	بت	می	س	پا	رد	جائز	پ	چش	م	مس	ت	یار
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-
گر	چ	هش	یا	رائز	ن	دا	دن	دخ	ت	یا	ر	خد	پ	کس
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-
فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان

گزینه ۴ ۳۹۰

رمل مثنی سالم ← فاعلان فاعلان فاعلان فاعلان

گزینه ۲ ۳۹۱

عه	د	پی	ما	ن	ق	لک	را	نیست	چن	دائز	ع	ت	بار
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U
عهد	با	پی	ما	ن	بن	دم	شرط	با	سا	غر	گ	نم	
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U
فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان

گزینه ۱ ۳۹۲

گزینه ۴ ۳۹۳

س	لی	ما	نا	ب	یا	رن	گش	ت	ری	را
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
م	طی	ع	بن	د	کن	دی	و	پ	ری	را
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

گزینه ۲ ۳۹۴

ب	تی	دا	رم	ک	گیر	د	گل	ز	سُن	بل	سا	ی	بائز	دا	رد
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
ب	ها	ر	عا	ر	زش	خط	طی	ب	خو	ن	ع	وا	نر	دا	رد
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن	مفاعیلن

گزینه ۴ ۳۹۵

ع	ن	سی	م	سن	خ	را	رام	گ	ه	یار	ک	جاست
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	U
من	ز	ل	آ	م	ه	عا	شق	ک	ش	عی	یار	ک
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	U
فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان

۲.

هر	ک	سی	را	دل	ر	با	بی	هم	ج	ذر	ر	در	ه	وا	بی
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
ق	ب	ل	ی	هر	ک	س	پ	جا	بی	قب	ل	ی	سع	دی	سن
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-
فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان

۳.

گ	ت	می	سُل	طا	ن	خو	بائز	رحم	کن	بر	اینز	غ	ریب
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U
گ	ت	در	دن	با	ل	دل	ره	گم	گ	ند	مِس	کیر	غ
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U	-	-	U
فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان	فاعلان

۴.

ن	می	بی	ن	مَز	هم	د	مائز	هیج	بر	جای
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
د	لم	خو	ش	دز	غص	ص	سا	قی	ک	جا
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون

گزینه ۳ ۳۹۶

پ	یا	سا	قی	آ	می	ک	حا	لا	و	رد
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
ک	را	مت	ق	زا	ید	ک	ما	لا	و	رد
-	-	U	-	U	-	-	U	-	-	U
فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون	فعلون